

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาผลกระทบด้านเศรษฐกิจและสังคมในการก่อสร้างกระเช้าลอยฟ้าระบบสายพาน เชียงใหม่ – แม่ฮ่องสอน กรณีศึกษา บ้านสบแพม บ้านดินธาตุและบ้านแพมกลาง ตำบลทุ่งยาว อำเภอป่าข่อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้นำแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้จากการค้นคว้ามาเป็นแนวทางในการศึกษา

- 2.1 แนวคิดนิเวศวิทยาของมนุษย์
- 2.2 แนวคิดการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม (EIA)
- 2.3 แนวคิดการประเมินผลกระทบทางสังคม (SIA)
- 2.4 แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน
- 2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.6 กรอบแนวคิดในการศึกษา

2.1 แนวคิดนิเวศวิทยามนุษย์

แนวคิดนิเวศวิทยามนุษย์เป็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และธรรมชาติ มีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งและแน่นแฟ้นและเป็นความสัมพันธ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด จากลักษณะของความสัมพันธ์แบบที่มนุษย์ถูกควบคุมโดยธรรมชาติในสมัยก่อน ปัจจุบันได้เปลี่ยนเป็นความสัมพันธ์แบบมนุษย์เอาชนะธรรมชาติ ในบางพื้นที่โลกที่มีลักษณะของความสัมพันธ์เป็นแบบมนุษย์กำลังถูกทำลายโดยธรรมชาติ สาเหตุที่สำคัญของการเปลี่ยนแปลงในลักษณะของความสัมพันธ์ดังกล่าว คือ การเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของประชากรโลก การเพิ่มขึ้นของประชากรมิใช่เพิ่มขึ้นเฉพาะปริมาณเท่านั้น แต่ยังเป็นการเพื่อความต้องการทั้งในสิ่งที่จำเป็นและไม่จำเป็นสำหรับชีวิตอีกด้วย เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัด แม้บางชนิดจะสามารถสร้างเสริมขึ้นมาได้ก็ตามมีแนวโน้มว่าปัญหาความสัมพันธ์ดังกล่าวจะทวีความเข้มข้นและมีความรุนแรงมากขึ้น

นิเวศวิทยามนุษย์ (Human Ecology) สารและสำคัญของนิเวศวิทยามนุษย์จะเน้นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เพราะมนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม

ลักษณะของนิเวศวิทยา จึงมีแนวโน้มไปทางสังคมศาสตร์ดังจะเห็นได้จากการนำเอาวิชานิเวศวิทยา มนุษย์บรรจุในหลายสาขาวิชาเช่นสังคมวิทยา มานุษยวิทยา เศรษฐศาสตร์ และภูมิศาสตร์ เป็นต้น

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม องค์ประกอบและหน้าที่ของแต่ละ องค์ประกอบในระบบนิเวศการถ่ายเทพลังงานและสารวัตรการเปลี่ยนแปลงของสภาพสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศที่สำคัญบนพื้นโลกพร้อมทั้งความสัมพันธ์ทั่ว ๆ ไป ของประชากร ทรัพยากรและมลพิษ องค์ประกอบของประชากรมนุษย์ซึ่งกล่าวถึงชนิด ปริมาณ คุณภาพ และการกระจายของทรัพยากร บนพื้นโลกรวมถึงการนำเอาทรัพยากรชนิดต่าง ๆ มาใช้ประโยชน์ของมนุษย์และผลกระทบที่อาจ เกิดขึ้นจากกิจกรรมเช่นมลพิษทางสิ่งแวดล้อม ซึ่งประกอบไปด้วยแหล่งกำเนิดสารมลพิษที่สำคัญ ผลกระทบต่อมนุษย์และหนทางที่จะลดหรือขจัดปัญหามลพิษนั้น ๆ คือ มลพิษทางน้ำ ทางอากาศ ทางความร้อน ทางเสียง และทางสังคม

2.2 แนวคิดการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม (EIA)

การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment, EIA) หมายถึง การใช้ หลักวิชาการในการทำนาย หรือคาดการณ์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมทั้งทางบวกและทางลบของการดำเนิน โครงการพัฒนาที่จะมีต่อสิ่งแวดล้อมในทุก ๆ ด้านทั้งทางทรัพยากรธรรมชาติ และทางเศรษฐกิจและ สังคม เพื่อจะได้หาทางป้องกันผลกระทบในทางลบที่อาจเกิดขึ้นให้เกิดขึ้นน้อยที่สุด ในขณะที่เดียวกันก็มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งส่วนใหญ่ไม่สามารถฟื้นคืนกลับมาได้อย่างมีประโยชน์ มีประสิทธิภาพ สูงสุด และคุ้มค่าที่สุด นอกจากนี้ รายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมยังใช้เป็นข้อมูล ประกอบการตัดสินใจของรัฐบาล และ/หรือผู้บริหารที่เกี่ยวข้องว่าสมควรดำเนินการหรือไม่

การจัดทำและพิจารณารายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันประกอบด้วย 2 รูปแบบคือ

1. รายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมเบื้องต้น (Initial Environmental Examination, IEE) เป็นรูปแบบรายงานที่ประเทศไทยนำมาใช้ในการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมสำหรับโครงการขนาดเล็ก ที่เห็นว่าอาจมีผลกระทบสิ่งแวดล้อมในบางประเทศ IEE มาใช้ในการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นว่า โครงการจะก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมหรือไม่ และเพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดทำแนวทางขอบเขต การศึกษารายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) ต่อไป

2. การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) ประกอบด้วย การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การคาดการณ์ผลกระทบ การจัดทำมาตรการลดผลกระทบสิ่งแวดล้อมและการ จัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม

แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม

การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมเป็นเครื่องมือในการป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการพัฒนาโครงการ ทั้งผลกระทบมารเกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมต่อสังคมและประชาชนทั่วไป การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย เริ่มต้นเมื่อมีการตราพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2518 และโดยอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติดังกล่าว ในปี พ.ศ. 2524 ได้มีการประกาศกระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและการพลังงาน กำหนดประเภทและขนาดของโครงการที่ต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม 10 ประเภท ต่อมาปี พ.ศ. 2535 ได้มีการตราพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 และมีการออกประกาศกำหนดให้โครงการพัฒนารวม 22 ประเภท ต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีผลให้มีการใช้การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมเป็นเครื่องมือที่สำคัญประการหนึ่งในการป้องกันผลกระทบสิ่งแวดล้อมกว้างขวางยิ่งขึ้น โดยกระบวนการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ประชาชนรวมทั้งองค์กรพัฒนาเอกชนได้มีบทบาทในการให้ความเห็นต่อการดำเนินการของรัฐและเอกชน โดยเฉพาะโครงการขนาดใหญ่มากขึ้นหลายโครงการ พบว่ามีประเด็นข้อขัดแย้งซึ่งหาข้อยุติได้ยาก แนวคิดที่สำคัญในการแก้ปัญหาความขัดแย้งคือการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโครงการตั้งแต่ขั้นต้นของการพัฒนาโครงการ รวมทั้งได้รับทราบให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมและมาตรการป้องกันและแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการเพื่อประกอบการพิจารณาของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนและการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมทางสังคมในกระบวนการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมนี้ได้พัฒนาขึ้นเพื่อให้การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันเป็นการศึกษาที่ได้ให้ความสำคัญต่อความคิดเห็นของประชาชน ความห่วงใยเกี่ยวกับผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่อาจเกิดขึ้นต่อคน ชุมชนและสังคมมากยิ่งขึ้น

การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม

การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (สถาบันนโยบายศึกษา, 2539) เป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่ใช้เพื่อจำแนกและคาดคะเนผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากโครงการ/กิจกรรมตลอดจนการเสนอแนะมาตรการในการแก้ไขผลกระทบ (Mitigation Measures) และแผนการติดตามตรวจสอบคุณภาพสิ่งแวดล้อม (Monitoring Plan) ทั้งในระหว่างการก่อสร้างและการดำเนินโครงการ

องค์ประกอบของการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม: EIA

การจัดทำ EIA ของไทยในปัจจุบันประกอบด้วยการศึกษาครอบคลุมระบบสิ่งแวดล้อม 4 ด้าน คือ

1. ทรัพยากรกายภาพ เป็นการศึกษาถึงผลกระทบ เช่น ดิน น้ำ อากาศ เสี่ยงว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง

2. ทรัพยากรชีวภาพ หมายถึงการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ที่มีต่อระบบนิเวศ เช่น ป่าไม้ สัตว์ป่า สัตว์น้ำ ปะการัง เป็นต้น

3. คุณค่าการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ เป็นการศึกษาถึงการใช้อย่างไรจากทรัพยากรทั้งกายภาพและชีวภาพของมนุษย์ เช่น การใช้ประโยชน์ที่ดิน การเกษตรกรรม ระบบสาธารณสุขโลกว่าได้รับผลกระทบอย่างไร

4. คุณค่าต่อคุณภาพชีวิต เป็นการศึกษาถึงผลกระทบที่จะเกิดต่อมนุษย์ ชุมชน ระบบเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพ วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม รวมถึงทัศนียภาพ คุณค่าความสวยงาม

สำหรับการศึกษาในด้านคุณค่าการใช้ประโยชน์ของมนุษย์และคุณค่าต่อคุณภาพชีวิตถือว่าเป็นเรื่องของการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมทางสังคม (Social Impact Assessment: SIA) ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นเกิดมาจากการกระทำของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อม

หลักการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม

การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม หมายถึง การใช้หลักวิชาการในการทำนายหรือคาดการณ์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมทั้งทางบวกและทางลบของการดำเนินโครงการพัฒนาที่จะมีต่อสิ่งแวดล้อมในทุก ๆ ด้าน ทั้งทางทรัพยากรธรรมชาติ และทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อจะได้หาทางป้องกันผลกระทบในทางลบที่อาจเกิดขึ้นให้เกิดขึ้นให้น้อยที่สุด ในขณะที่เดียวกันก็มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งส่วนใหญ่ไม่สามารถฟื้นคืนกลับมาได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด และคุ้มค่าที่สุด นอกจากนี้รายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมยังใช้เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจของรัฐบาล และ/หรือผู้บริหารที่เกี่ยวข้องว่าสมควรดำเนินการหรือไม่ (สนธิวรรณแสง และคณะ. 2541)

การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมมีประโยชน์ดังต่อไปนี้ (สถาบันวิจัยสังคม สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544)

1. ช่วยในการวางแผนการใช้ประโยชน์ทรัพยากรเพื่อพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ นอกเหนือจากการมองผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจอย่างเดียว

2. ช่วยพิจารณาว่าโครงการที่จะเกิดขึ้นจะเกิดผลกระทบสิ่งแวดล้อมในระดับใด และผู้ประกอบการจะได้มีมาตรการในการป้องกันและแก้ไขผลกระทบอย่างเหมาะสม

3. เพื่อคาดการณ์ประเด็นปัญหาสำคัญที่อาจเกิดขึ้นอย่างถูกหลักวิชาการซึ่งจะได้เตรียมป้องกันและแก้ไขไว้ตั้งแต่ขั้นเตรียมโครงการ

4. ช่วยในการเลือกมาตรการที่มีประสิทธิผล มีค่าใช้จ่ายน้อย และเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ
5. เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจในการลงทุนหรือพัฒนาโครงการ การเตรียมแผนงาน และการเงินในการจัดการสิ่งแวดล้อม
6. เป็นแนวทางในการกำหนดแผนการติดตามตรวจสอบผลกระทบต่าง ๆ ทั้งนี้เกิดขึ้นหลังจากได้มีการก่อสร้างและดำเนินการจ่ายต่อการเข้าใจ

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม

หลักการของการมีส่วนร่วมประชาชน (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม ร่วมกับ สถาบันนโยบายศึกษา, 2539)

การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการ ซึ่งประชาชนหรือผู้มีส่วนได้เสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะ แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นเพื่อแสวงหาทางเลือก และการตัดสินใจต่าง ๆ เกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับร่วมกันทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง จึงควรเข้าร่วมในกระบวนการนี้ตั้งแต่เริ่มแรกเพื่อให้เกิดความเข้าใจและการรับรู้-เรียนรู้ การปรับเปลี่ยนโครงการร่วมกันซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย

ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Public Participation in EIA) เป็นกระบวนการที่จัดให้มีขึ้นในกระบวนการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน ตลอดจนหน่วยงานต่าง ๆ ที่ได้รับผลกระทบจากโครงการสามารถเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นนำเสนอข้อมูล ข้อโต้แย้ง หรือข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม

2.3 แนวคิดการประเมินผลกระทบทางสังคม

การประเมินผลกระทบทางสังคม (Social Impact Assessment, SIA) เกิดจากการดำเนินโครงการต่าง ๆ ที่ผ่านมามีปัญหาเมื่อผู้ดำเนินโครงการคำนึงถึงผลกระทบต่อชุมชนและสังคมเพียงแง่ผลรวมของผลกระทบที่มีต่อแต่ละปัจเจกบุคคลในสังคมนั้น แต่ไม่พิจารณาถึงผลกระทบที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชนในสังคมนั้น ๆ อาทิเช่น เมื่อพิจารณาผู้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาของรัฐหรือเอกชนก็ดูเฉพาะผลกระทบต่อผู้ที่ได้รับความเสียหาย ต้องสูญเสียบ้านช่อง ที่ทำกินต้องโยกย้ายที่อยู่ แต่ไม่คิดรวมไปถึงการที่คนในชุมชนที่ต้องโยกย้าย คนที่ไม่ต้องโยกย้ายต้องพลัดพรากจากกัน การแตกสลายของชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนไม่ได้รับการพิจารณาว่าเป็นผลกระทบที่ควรนำมาวิเคราะห์และชดเชย นั่นคือวิถีชีวิตชุมชนไม่ได้รับน้ำหนักในการพิจารณาต้นทุนโครงการ

สถาบันนโยบายการศึกษา (2539) กล่าวถึง การประเมินผลกระทบทางสังคมว่าเป็นส่วนหนึ่งของการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม (EIA) เป็นการศึกษาค่าผลกระทบของโครงการที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนคนที่อาศัยในชุมชนและสังคม โดยจะคาดการณ์การเปลี่ยนแปลงด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและคุณภาพชีวิตที่เกิดขึ้น พร้อมกับนำเสนอมาตรการในการลดผลกระทบทางสังคม เพื่อประกอบการพิจารณาทางเลือกโครงการและการปรับเปลี่ยนโครงการให้สอดคล้องกับสภาพชุมชนและสังคมในพื้นที่และให้เกิดประโยชน์รวมถึงลดผลกระทบทางลบแก่ชุมชนและสังคมให้มากที่สุดเพื่อให้ผู้ตัดสินใจโครงการพิจารณาว่าผลกระทบที่เกิดขึ้นจะเป็นที่ยอมรับได้ และคุ้มค่างับประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากโครงการหรือไม่ โดยคำนึงถึงปัจจัยที่มีผลกระทบทางสังคมโดยตรงต่อชีวิตของคนในชุมชนและสังคม เช่น

- ประชากร การตั้งถิ่นฐาน ความสัมพันธ์ของคนและสิ่งแวดล้อมในชุมชน
- ความเจริญเติบโตของชุมชน รายได้ อาชีพ ทรัพย์สิน การใช้ประโยชน์ที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติ บริการชุมชน สาธารณูปโภค บริการสาธารณสุขและการศึกษา สันทนาการ
- ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
- คุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี สถาปัตยกรรม ศาสนา ทัศนียภาพ ภูมิทัศน์
- การรวมกลุ่มในชุมชน ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน

แนวทางการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมกับการประเมินผลกระทบทางสังคม

(Lang และ Armou ,1981 อ้างในสถาบันนโยบายการศึกษา) ดังนี้

ตารางที่ 2.1 แสดงกรอบวิธีการวิจัยสำหรับการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม (EIA) และการประเมินผลกระทบทางสังคม (SIA)

กรอบวิธีการวิจัยสำหรับการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม (EIA)	กรอบวิธีการวิจัยสำหรับการประเมินผลกระทบทางสังคม (SIA)
<p>คาดการณ์</p> <p>ความรุนแรง ขอบเขตและความเป็นไปได้ที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสภาพแวดล้อมกับผลทางตรงและทางอ้อม ผลกระทบขั้นแรกและขั้นที่สองในพื้นที่ตั้ง โครงการและนอกโครงการออกไป</p>	<p>คาดการณ์</p> <p>ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่คาดว่าจะเกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลงที่คาดว่าจะมีต่อประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการและทางเลือก</p>

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

กรอบวิธีการวิจัยสำหรับการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม (EIA)	กรอบวิธีการวิจัยสำหรับการประเมินผลกระทบทางสังคม (SIA)
<p><u>ประเมิน</u></p> <p>ความสำคัญของผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นกับสภาพปัจจุบันและอนาคตตลอดจนมาตรการในการลดผลกระทบนั้น</p>	<p><u>ประเมิน</u></p> <p>ความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงที่คาดว่าจะเกิดต่อแต่ละกลุ่ม โดยคำนึงสภาพการณ์ทางสังคมที่กลุ่มเหล่านั้นมีประสบการณ์อยู่ในปัจจุบันที่จะเป็นไปในอนาคตและสภาพการณ์ทางสังคมที่พวกเขาปรารถนา ทั้งนี้โดยพิจารณาถึงมาตรการในการลดผลกระทบนั้นด้วยต่าง ๆ ของโครงการ</p>
<p><u>การประเมิน</u></p> <p>เพื่อดูว่าโครงการที่เสนอนั้นจะได้รับการยอมรับโดยทั่วไปหรือมีผลกระทบรุนแรงตลอดจนเปรียบเทียบทางเลือกแต่ละทาง</p>	<p><u>การประเมินผล</u></p> <p>เพื่อดูว่าโครงการที่เสนอนั้นจะได้รับการยอมรับโดยทั่วไปหรือมีผลกระทบรุนแรงตลอดจนเปรียบเทียบทางเลือกแต่ละทาง</p>

ในการพิจารณาผลกระทบทางสังคมต่อชุมชนควรคำนึงถึงคุณลักษณะสำคัญ 3 ด้านของชุมชน คือ

1. การมีปฏิสัมพันธ์ หรืออันตรกิริยาทางสังคม (social interaction)

ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ได้แก่ ความสัมพันธ์ได้ต่อกันระหว่างกลุ่มคนในชุมชน ในด้านวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี เศรษฐกิจ และการเมือง

2. การมีพื้นที่ที่แน่นอน (spatial orientation)

การมีพื้นที่ที่แน่นอนเป็นองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนทั้งในทางกายวิสัยและจิตวิสัย ชุมชนจะมีวิถีชีวิตมีความผูกพันกันมากหรือน้อยเพียงไรก็ขึ้นกับคุณลักษณะทางกายภาพด้วย ชุมชนที่มีพื้นที่ในทางสังคม การบริหาร และเศรษฐกิจสอดคล้องกับพื้นที่ทางกายภาพจะมีแนวโน้มที่จะมีพลังทางการผลิต และชุมชนที่มีพื้นที่ทางกายภาพชัดเจนเป็นระยะเวลาต่อเนื่องยาวนานก็จะมีโอกาสที่มีความผูกพันระหว่างคนในชุมชนสูง หากโครงการจะมีผลในการที่จะแบ่งแยก หรือเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทางกายภาพของชุมชน เรียกได้ว่ามีผลกระทบในทางกายภาพที่จะส่งผลกระทบในทางสังคมต่อชุมชนอย่างแน่นอน

3. การมีสายใยแห่งความสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างคนในพื้นที่นั้น (common ties)

หมายถึง การมีรากเหง้าและประสบการณ์ร่วมในฐานะเป็นเผ่าชน เชื้อชาติ ภาษาถิ่น และการเป็นคนท้องถิ่น ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี ประวัติความเป็นมา การอยู่ร่วมกันมา ทั้งในแง่ชีวิตทางเศรษฐกิจ เป็นแบบแผนเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน

เมื่อได้ระบุทั้ง 3 คุณลักษณะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของชุมชนและสังคมแล้วนั้น การขาดหายหรือลดน้อยถอยลง (social severance) ของคุณลักษณะดังกล่าวอาจนับเป็น “ผลกระทบทางสังคม”

แนวทางการทำ SIA ของต่างประเทศ

ระเบียบวิธีการพัฒนามานุษยวิทยาเป็นที่นิยมในการประเมินผลกระทบและการวิจัยเกี่ยวกับบริบททางสังคมของโครงการพัฒนาทั่วไปในประเทศกำลังพัฒนา จะเห็นได้ว่าการประเมินผลกระทบทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนาที่ดำเนินการโดยนักพัฒนามานุษยวิทยามักจะอาศัยวงจรของโครงการเป็นเงื่อนไขในการตรวจสอบประเมินตัวแปรและผลกระทบทางสังคม วงจรโครงการนี้สามารถแบ่งได้เป็น 3 ระยะ คือ

1. ระยะออกแบบ จะเป็นระยะที่มีความสำคัญมากเพราะจะมีส่วนในการตัดสินใจว่าจะมีการดำเนินตามโครงการหรือไม่ ที่สำคัญก็คือ นักพัฒนามานุษยวิทยาจะมีบทบาทสำคัญในการนำเอาปัจจัยเกี่ยวกับคนเข้ามาพิจารณาการวางแผนโครงการ และมีการคาดคะเนผลกระทบที่มีต่อประชาชนและกิจกรรมหลัก 3 ประการ ในการดำเนินงานระยะออกแบบ คือ

1.1 การประมวลเอกสารข้อมูลพื้นฐาน

ในการประมวลข้อมูลพื้นฐาน นักพัฒนามานุษยวิทยาจะต้องบรรยายสภาพแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น และคุณลักษณะทางวัฒนธรรมของชุมชนที่จะได้รับผลกระทบ ซึ่งข้อมูลพื้นฐานประกอบด้วยกลุ่มตัวแปร 3 ประเภท คือ ตัวแปรด้านประชากร ตัวแปรด้านสังคม เศรษฐกิจ ตัวแปรระบบการดำรงชีพขั้นพื้นฐาน

สาระสำคัญของข้อมูลทางกระบวนการสังคมพื้นฐาน 3 กระบวนการ คือ

1. ชุมชนนั้นมีการสืบทอดกลุ่มในทางชีวภาพและทางสังคมอย่างไร กล่าวคือ มีการอบรมกล่อมเกลาลึกลง และเติบโตในสังคมได้อย่างไร

2. ชุมชนมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มในด้านต่าง ๆ อย่างไร และมีการเลือกสรรผู้นำอย่างไร โดยอาศัยเงื่อนไขใดเป็นหลักในการสรรหาผู้นำ

3. ชุมชนมีการจัดลำดับคุณค่าและการแสดงออกซึ่งคุณค่านั้นอย่างไร และมีเงื่อนไขผูกพันคนในชุมชนด้วยวิธีการใด

การทำความเข้าใจกระบวนการสังคมสามด้านนี้ เป็นสิ่งจำเป็นต่อการประเมินผลกระทบทางสังคม

1.2 การวิจัยสนาม

เทคนิคการวิจัยสนามระยะสั้นที่สำคัญ คือ วิธีประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วน (Rapid Rural Appraisal-PRA) และต่อมาวิธีการนี้ได้รับการพัฒนาให้เป็นวิธีการประเมินสถานะชนบทอย่างมีส่วนร่วม (Participant Rural Appraisal-PRA) การวิจัยสนามจะช่วยชี้ว่าประชาชนที่ได้รับผลกระทบควรมีส่วนร่วมในรูปแบบใด อย่างไร ดังนั้นการวิจัยสนามจึงมีส่วนสำคัญในการป้อนข้อมูลย้อนกลับไปเพื่อก่อให้เกิดการปรับปรุงโครงการเสียใหม่ ทั้งนี้ โดยผ่านกระบวนการตัดสินใจอย่างเป็นทางการกับการตกลงต่อรองอย่างไม่เป็นทางการ

1.3 การทำรายงาน

ในการเสนอรายงาน ผู้เสนอไม่จำเป็นต้องบรรยายผลการวิจัยสนามอย่างยืดเยื้อ ผู้เสนอควรระบุประเด็นสำคัญที่จะทำการวิจัยสนามเท่านั้น ประเด็นดังกล่าวได้แก่กระบวนการทางสังคมพื้นฐาน 3 กระบวนการดังกล่าวข้างต้น

2. ระยะเวลาปฏิบัติการ

นักพัฒนามานุษยวิทยาจะทำการประเมิน 2 ประเภท คือ ประเมินกระบวนการ (process evaluation) กับประเมินผลกระทบ (impact evaluation)

การประเมินกระบวนการ หมายถึง การประเมินความก้าวหน้าในการดำเนินการตามโครงการเพื่อหาความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะของสภาพแวดล้อมของโครงการที่อาจจะมีผลในการทำให้โครงการมีอุปสรรคล่าช้า และเพื่อเสนอข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ ข้อเสนอแนะเหล่านั้นอาจนำไปสู่การยุติเลิกล้มโครงการก็ได้ หรือไม่ก็ให้เกิดการปรับปรุงต้นแบบของโครงการเสียใหม่หรือนำไปสู่การปรับเปลี่ยนโครงการบางด้านเพียงเล็กน้อย

การประเมินผลกระทบ หมายถึง การประเมินเพื่อดูว่าโครงการได้ก่อให้เกิดผลตามที่ต้องการต่อประชากรที่คาดว่าจะเป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์หรือไม่ และเพื่อประเมินผลกระทบที่ไม่ได้คาดคิดไว้ก่อน เพื่อสรุปบทเรียนและให้คำแนะนำที่โครงการสามารถให้ประโยชน์ได้

ในการทำการประเมินและติดตามตรวจสอบการดำเนินโครงการนั้นควรใช้ระเบียบตามไตรภาคย์ (tripartite methodology) ซึ่งระเบียบดังกล่าวได้แก่

- 2.1 การทำการสัมภาษณ์ผู้นำหมู่บ้านให้กว้างขวางที่สุด
- 2.2 การทำการสำรวจทางสังคมให้กว้างขวางที่สุด
- 2.3 การศึกษาเฉพาะกรณีอย่างเจาะลึก

การใช้วิธีการประเมินสามแบบประกอบกันนี้เป็นการนำจุดแข็งของวิธีการแต่ละวิธีมาเสริมจุดอ่อนซึ่งกันและกัน การสัมภาษณ์ผู้นำหมู่บ้านทั้งพื้นที่ของโครงการมีผลดีในการหาข้อมูลอย่างกว้างขวางเกี่ยวกับผลกระทบของโครงการ แต่มีข้อเสียที่ว่าความเห็นที่ได้เป็นความเห็นของกลุ่มผู้นำซึ่งอาจไม่ตรงกับความเห็นของคนในชุมชนก็เป็นได้ การสำรวจอย่างกว้างขวางจะช่วยแก้ปัญหานี้เพราะการสำรวจจะทำให้ผู้ประเมินล่วงรู้ถึงการกระจายของผลดีและผลเสียที่เกิดจากโครงการ แต่ก็มีข้อด้อยในแง่ที่ว่า การสำรวจได้ข้อมูลค่อนข้างจะผิวเผิน ดังนั้นจึงต้องมีการเสริมด้วยการศึกษาเฉพาะกรณีแบบเจาะลึกเพราะจะช่วยลดระดับความฉาบฉวย และเข้าใจกระบวนการที่ละเอียดอ่อนที่ซ่อนเร้นอยู่ภายใต้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้

3. ระยะเวลาที่โครงการสิ้นสุด

เป็นการประเมินผลโครงการในขั้นตอนที่โครงการเสร็จสิ้นแล้ว โดยเป็นการเข้าไปทำงานในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของรายงานสรุปผล (wrapup-report) วัตถุประสงค์ก็เพื่อเรียนรู้ว่ามีประสบการณ์ใดบ้างที่จะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการปรับปรุงโครงการอื่น ๆ ในอนาคต และเพื่อเป็นข้อมูลเชิงนโยบายการพัฒนาต่อไป สิ่งที่จะเป็นประโยชน์ก็คือ การประเมินผลกระทบหลังจากที่โครงการเสร็จสิ้นลงระยะหนึ่ง ดังที่เรียกว่า post evaluation เพื่อตรวจสอบถึงผลกระทบของโครงการที่เกิดขึ้นหลังจากสิ้นสุดลงแล้วหลายปี แต่ไม่ค่อยจะมีการกระทำกันมากนัก

2.4 แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

วินัย วีระพัฒนานนท์ (2538: 95-100) ได้เสนอแนวคิดของการพัฒนาที่ยั่งยืนว่า เป็นการพัฒนาที่จะส่งผลต่อมนุษย์และมวลมนุษย์ได้อย่างถาวรมั่นคงที่มีหลักการดังนี้

1. มนุษย์จะยังต้องอาศัยปัจจัยในการดำรงชีวิตจากทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในโลกนี้เท่านั้น
2. การดำรงชีวิตของมนุษย์ด้วยกัน การดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นจะต้องเกื้อกูลซึ่งกันและกัน
3. การพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติจะเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรมจะต้องได้รับการพัฒนาอย่างเร่งด่วน
4. การพัฒนาคุณภาพประชากรและการใช้ทรัพยากร จะเพิ่มขึ้นได้ในปริมาณที่จำกัดเท่านั้น

อีกแนวคิดหนึ่งได้ให้ความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable development) ว่าหมายถึง การใช้ทรัพยากรให้อยู่ภายใต้การเปลี่ยนแปลงที่ไม่เกินสมรรถนะการขอมมีได้ของโครงสร้างสิ่งแวดล้อมที่เคยมีอยู่ อันมีผลให้กลไกการทำงานของระบบเหมือนปกติหรือใกล้เคียง

เดิม เพื่อให้การเอื้อประโยชน์สูงสุดต่อมนุษย์อย่างยั่งยืนตลอดไป โดยการพัฒนาอย่างยั่งยืนมีความหมายเหมือนนิเวศพัฒนา (Ecodevelopment) หรือการพัฒนาโดยปราศจากการทำลาย (Development without destruction) ซึ่งการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นนี้จะต้องมีความสมดุลกันระหว่าง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

กล่าวได้ว่าการพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่จะส่งผลต่อมนุษย์และมวลมนุษยชาติได้อย่างถาวรมั่นคง โดยมีหลักการที่ว่า

1. มนุษย์จะยังต้องอาศัยปัจจัยในการดำรงชีวิตจากทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในโลกนี้เท่านั้น

2. การดำรงชีวิตของมนุษย์ด้วยกัน การดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นจะต้องเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

3. สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรมจะต้องได้รับการพัฒนาอย่างเร่งด่วน

4. สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม จะต้องเกิดขึ้นอย่างกลมกลืนกัน

5. การเพิ่มจำนวนประชากร และการใช้ทรัพยากรจะเพิ่มขึ้นได้ในปริมาณที่จำกัดเท่านั้น

สำหรับนโยบายของการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น จะต้องก่อให้เกิดผลที่ยั่งยืนยาวนาน ไม่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมแก่คุณภาพสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งพัฒนาปรับปรุงสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรมจะต้องทำอย่างจริงจัง ดังนี้

1. การฟื้นฟูสภาพแวดล้อม ให้ได้รับการป้องกันมิให้เสื่อมสภาพมากขึ้นไป และต้องฟื้นฟูพัฒนาปลูกป่า ขุดลอกหาแหล่งน้ำ การใช้ที่ดินเพื่อกิจการต่าง ๆ ต้องเหมาะสมกับสภาพพื้นที่

2. การป้องกันกำจัดสารพิษ ที่แพร่กระจายอยู่ในอากาศ แหล่งน้ำและที่อยู่ในวงจรอาหารจะถูกกำจัดออกไป

3. การวางแผนการใช้ที่ดินและน้ำ จะต้องมีการจัดสรรการใช้ให้เหมาะสมกับสมรรถนะของดิน และการใช้เพื่อการสาธารณสุขไปจะต้องเป็นไปอย่างสอดคล้องเหมาะสมและให้ประโยชน์สูงสุด

4. การประหยัดการใช้ทรัพยากร และใช้ประโยชน์ให้นานคุ้มค่ามากที่สุด

5. การพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสม จะต้องเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้จะต้องพัฒนาเทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพในการแก้ไขและฟื้นฟูสภาพแวดล้อมได้ด้วย

6. ค่านิยมและวัฒนธรรมที่เหมาะสม ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตและการใช้ปัจจัยในการดำรงชีวิต จะต้องเป็นไปอย่างพอเหมาะพอดีกับกำลังการผลิตที่เกิดขึ้นในระบบนิเวศ

7. การควบคุมอาวุธสงคราม ที่ใช้ประโยชน์ในการทำลายล้าง เพื่อป้องกันการข่มขู่ คุกคาม การได้เปรียบในการใช้ทรัพยากร และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการใช้อาวุธสงคราม

8. การให้การศึกษา เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศ สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยี หรือวิชาการด้านอื่น ๆ จะต้องประสานประสานกันอย่างถูกต้อง และเป็นไปเพื่อการ ดำรงชีวิตที่มีคุณภาพ ก่อให้เกิดทักษะที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตอย่างแท้จริง

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น จะเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติของมนุษย์ ที่ถูกกำหนดโดยปัจจัยในการดำรงชีวิต วัฒนธรรม และการเพิ่มของ จำนวนประชากร ในขณะที่สิ่งแวดล้อมเองก็จะเป็นตัวจำกัดในด้านของปริมาณ ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่บนโลก ความเสื่อมโทรมของสภาพสิ่งแวดล้อมที่จะส่งผลกระทบต่อ กลับมายังตัวของมนุษย์เอง ดังนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืนถาวรจะต้องพัฒนาอย่างผสมกลมกลืนกับ สิ่งแวดล้อม (<http://www.senate.go.th/web-senate/research49/pdf/topic4/3.pdf>)

อนูรัถย์ ปัญญาวัฒน์ (2548) ได้กล่าวว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนมิได้มีความหมายเพียงการ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการดำเนินการเพื่อให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างและหน้าที่ของระบบเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองด้วย เพื่อปรับลด พฤติกรรมการบริโภคทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ ไปสู่การรักษาความสมดุลระหว่าง ระบบมนุษย์กับระบบนิเวศที่มีพื้นฐานมาจากความสมดุลระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศที่มีพื้นฐาน มาจากความสมดุลในระดับชุมชน หากมีการเน้นการพัฒนาหนักไปด้านใดด้านหนึ่งมากเกินไป จะทำ ให้ละความสมดุลของธรรมชาติและสังคมและก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยและการ ทรยศโอกาสใช้ทรัพยากรจากชุมชนอื่นที่มีมากกว่า

ชูเกียรติ ลิสุวรรณ (2546) ได้อธิบายว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการพัฒนาเพื่อสนอง ตอบความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบันโดยไม่ทำลายโอกาสของชนรุ่นหลังในการตอบสนองความ ต้องการของตนเอง ให้คุณค่าสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร รวมทั้งการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่าง ยุติธรรม ทั้งการพัฒนาและสิ่งแวดล้อมแยกจากกันไม่ได้ แต่การพัฒนาที่ยั่งยืนจะเป็นไปได้ ก็ต้อง เป็นแนวทางการพัฒนาที่ต่างไปจากกระบวนที่ดำเนินกันมาในอดีต โดยต้องมีการให้คุณค่าต่อ สิ่งแวดล้อมใหม่ มองมิติทางเวลาไกลออกไปจนถึงอนาคตของชนรุ่นหลัง คำนึงถึงความเสมอภาค และความยุติธรรมในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อการดำรงชีวิต รวมไปถึงการให้ความสำคัญ ทางด้านจิตวิญญาณมากกว่าทางด้านวัตถุหรือทรัพย์สิน การพัฒนาที่ยั่งยืนมองการกระทำ การตัดสินใจ พฤติกรรมและโลกทัศน์ของกลุ่มคนว่าเป็นเรื่องสำคัญ ความยั่งยืนจึงเป็นความยั่งยืน ของโครงสร้างทางสังคมความยั่งยืนทางวัฒนธรรมและความเชื่อ การสร้างเงื่อนไขในการดำรงชีวิต ของคนทุกกลุ่มให้สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน ต้องพัฒนาคุณภาพชีวิตของคน

และคุณภาพสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป โดยต้องคำนึงถึงความหลากหลายวัฒนธรรม ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมพื้นบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น มีกระบวนการตัดสินใจและการจัดองค์กรที่สอดคล้องกับระบบนิเวศเฉพาะของท้องถิ่นให้ความสำคัญเรื่องการมีส่วนร่วม กระบวนการพัฒนาเกิดจากล่างขึ้นบน และให้สิทธิแก่ชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรของตน

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อัจฉรา สวนสมุทร (2543) การศึกษาผลกระทบทางสังคมภายหลังการก่อสร้างโครงการฝายเขียงราย สรุปผลการศึกษาได้ว่า การดำเนินโครงการฝายเขียงรายมีทั้งกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบอย่างมาก ผู้ที่ได้รับผลกระทบบ้าง และผู้ที่ได้รับผลกระทบน้อย โดยมีตัวแปรที่สำคัญที่ส่งผลกระทบต่อคือ ระยะทางระหว่างบริเวณพื้นที่ทำกินหรือบริเวณพื้นที่อยู่อาศัยกับโครงการและพื้นที่ดังกล่าวอยู่บริเวณสองฝั่งของแม่น้ำกหรือไม่ว่า หากอยู่บริเวณใกล้โครงการและอยู่ริมฝั่งแม่น้ำกจะได้รับผลกระทบมาก ผู้ที่อยู่ไกลโครงการได้รับผลกระทบน้อย โดยแบ่งผลกระทบได้ดังนี้ ผลกระทบทางด้านสังคม โครงการได้ส่งผลกระทบต่อด้านสุขภาพ เช่น ท้องร่วง ผื่นคัน อาเจียน ปวดท้อง เป็นไข้ เป็นต้น ผลกระทบทางเศรษฐกิจ โครงการได้ส่งผลกระทบต่อรายได้ของครอบครัวโดยผู้ที่มีอาชีพลดลงประกอบอาชีพ เกษตรกรรม ประมง เลี้ยงสัตว์ และค้าขาย เนื่องจากผลผลิตลดลงและไม่มีคุณภาพส่งผลให้ประชาชนมีหนี้สินเพิ่มมากขึ้น ผลกระทบทางวัฒนธรรม โครงการได้ส่งผลกระทบต่อบทบาทสังคมทั้งในระดับครอบครัว ชุมชนลดลง เช่น การสืบต่ออาชีพ ประมง จากปัญหาที่เกิดขึ้นจะเห็นได้ว่า ประชาชนขาดการเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินการก่อสร้างโครงการต่าง ๆ ของรัฐและขาดการวิเคราะห์ผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากโครงการ

จาดุรนต์ จันทรากุล (2547) การศึกษาเรื่องผลกระทบทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมของเขื่อนกั้นน้ำเค็มป่ากระวะต่อชาวประมงพื้นบ้าน สรุปผลการศึกษาได้ว่า เขื่อนกั้นน้ำเค็มป่ากระวะก่อให้เกิดผลกระทบทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมต่อกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านในตำบลคุชูด อำเภอสะทิงพระ จังหวัดสงขลา ภายหลังจากการสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำป่ากระวะ โดยได้ทำลายระบบนิเวศของทะเลสาบสงขลาลงไปอย่างมากในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ทรัพยากรสัตว์น้ำลดลง ปลาบางชนิดสูญพันธุ์ เนื่องจากคลองป่ากระวะเป็นเส้นทางอพยพเข้ามาอาศัยวางไข่และเจริญเติบโตของสัตว์น้ำก่อนลงสู่อ่าวไทย การก่อสร้างยังทำให้ระบบไหลเวียนของกระแสน้ำในทะเลสาบเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ส่งผลให้ชาวบ้านจับสัตว์น้ำได้ในปริมาณที่น้อยและมีคุณภาพต่ำ ความรู้พื้นบ้านอันเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมในการจับสัตว์น้ำของชาวบ้านได้สูญหายไปด้วย

สุริชัย หวันแก้วและคณะ (2543) ศึกษาเรื่อง ผลกระทบทางสังคมจากการพัฒนาอุตสาหกรรมชายฝั่งทะเลตะวันออกต่อชุมชนท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่า บริบทเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศและภูมิภาคนับว่ามีความสำคัญยิ่งต่อการเกิดของโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมชายฝั่งทะเลตะวันออก โดยชุมชนเกษตรกรรมที่เลือกศึกษานั้นพบว่า ประการแรก ผลกระทบระยะแรก ได้แก่ การซื้อขายที่ดิน การเปลี่ยนมือของกรรมสิทธิ์ที่ดินมีมาก แม้เป็นเขตนอกนิคมอุตสาหกรรมก็ตาม แรงกดดันที่มีต่ออาชีพเกษตรกรรมเดิมจึงมีมาก ประการที่สอง ยังไม่มีแรงงานอพยพจากถิ่นอื่น มีแหล่งงานอุตสาหกรรมให้ทำในบริเวณไม่ไกลจากหมู่บ้าน ชาวบ้านแต่เดิมอยู่ในภาคเกษตรย้ายเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ประการที่สาม แม้ว่าพื้นที่บริเวณหมู่บ้านถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่สีเขียว ตามผังเมืองของจังหวัดระยอง ที่ผ่านมาปลูกพืชยูคาลิปตัส แต่ในสภาพจริงนั้นถูกทำลายหมดแล้ว และบางส่วนคาดว่าจะทำสนามกอล์ฟในอนาคต ประการที่สี่ เศรษฐกิจของหมู่บ้านที่ผ่านมาไม่แตกต่างกันมาก เพราะอยู่ในอาชีพเกษตรกรรม ทำไร่ ทำสวน ทำนา พอมีการขายที่ดินที่เคยทำการเกษตรบางส่วน และบางส่วนได้มีลูกหลานเข้าทำงานที่ในโรงงานอุตสาหกรรม แม้ว่าที่ได้ทำในนิคมอุตสาหกรรมจะมีไม่มากก็ตาม ทำให้ฐานทางเศรษฐกิจและสังคมเริ่มแตกต่างกันมากขึ้น ประการที่ห้า เริ่มมีผลกระทบต่อสังคมท้องถิ่น โดยผ่านผลกระทบจากสิ่งแวดล้อม ป่าชายเลนถูกบุกรุก น้ำเสียและของเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นและส่งกลิ่นรุนแรง น้ำฝนไม่สามารถบริโภคได้จะเพราะคราบน้ำมันจับอยู่เต็มไปหมด ประการที่หก ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับวัดยังคงตามเดิม คือ ชาวบ้านชุมชนผูกพันในฐานะเป็นสถาบันศาสนา

2.6 กรอบแนวคิดในการศึกษา

การศึกษาผลกระทบด้านเศรษฐกิจและสังคมในการก่อสร้างกระเช้าลอยฟ้าระบบสายพาน เชียงใหม่ – แม่ฮ่องสอน กรณีศึกษา บ้านสบแพม บ้านดินธาตุและบ้านแพมกลาง ตำบลทุ่งยาว อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้สร้างกรอบแนวคิดในการศึกษาไว้ดังนี้

